

Joxe Azurmendi

Idazlea

A. Arruti (1882-1919), olerki galduak

■ Don Julio Caro Barojak esaten zuen, euskaldunok historia egin dugula, baina idatzi ez. Beste esaldi klasiko batek dio, euskalduna ekintzetako jendea dela, ez hitzetakoa («*hombre de hechos, no de palabras*»). Hala izanen da. Eta hori, batzuetan ondo egongo da, beste batzuetan ez dago batere ondo. Gaur daukagun arazo bat behintzat —politikan eta beste gauza batzuetan ere bai, baina batez ere kulturari orar hau, euskal literaturan bertan adibidez— arazo handi bat gure memoria historikoaren falta da, hitz egin behar zenean aski hitz egin ez zelako eta idatzi behar zen tokian ez aski idatzi. Beharbada ez daukagu historia handia, ez dakit —batzuek hala esaten digute. Baina daukaguntza ere astiro-astiro bakarrik, ondo kostata, ari gara isilpen zaharren ilunpetatik birreskuratzeko. Eta ulergarria da: gure historia kanpokoek idatzi digute, askotan gure etsaiek. Baina, gainera, memoria historikoaren eta kulturalaren transmisioak ezin du funtzionatu eskola, komunikabideak, informazio publikoaren organo guztiak, ikerketa akademikoa, h. d., mundu kultural guztia, ez-euskaldunak eta are euskal oren gutxiesleak izanda, urtetan izan diren bezala. Orain badaukagu eskola, egia da. Baina Unibertsitatea ez erdizka baino gehiago. Eta informazio sistema publiko oraindik espainola da osoki. TB eta prentsa bidez oraindik errazagoa da hemen enteratuta egotea zeintzuk diren Cadizko cantaor flamenko baten dohainak eta meritua handiak, euskal poeta batenak baino.

Beraz, ez da guztiz harritzekoa, Antonio Arruti idazle eta poeta zarauztarra, Zarautzen bertan seguru asko oso jende gutxi ezagutzen badu gaur, edo ia inork ez. Eta hala ere, figura erraldoi bat izan gabe (Lizardi bat ez da), figura interesante askoa da. Gure historia txiki eta askotan penagarriaren oso adierazgarria batez ere. Guztiz trantsizioko pertsonaia bat. Espainolista hasi eta politikopoliki kontzientzia euskaltzaleria heldua: poesiak erdaraz egititiek euskaraz ontzera pasea; Lore Jokoetako poesiatik Lizardiren kreaio modernorako zubia. Gure gaur arteko historia puskaturen isplu perfektua —bere miserietan ere. Hain zuzen, karlistadak bukatu eta Foruak galdu, eta Euskal Herria zeharo apurtuta geratu denean, aurreneko mugimenduak hasi direnean berriro burua altxatzeko. Arruti lehenetakoa da poesian, eta lehenengo horien artean bera izango da inportantea seguru asko. Garai batean nahiko ezaguna eta famatua izan da Euskal Herrian —mende hasieran. Erromatik itzuli eta aldizkari hartan kolaboratzen hasi denean, Zuzendaritzak harro-harro adierazpen honekin aurkeztu du, lankide berria nonahi ez zela azaldu nahiz: «*La Revista Euskalerraren Alde cuenta desde hoy con un nuevo cola-*

Memoria historikoaren eta kulturalaren transmisioak ezin du funtzionatu eskola, komunikabideak, mundu kultural guztia, ez-euskaldunak eta are euskal oren gutxiesleak izanda, urtetan izan diren bezala

borador... Este colaborador es el R. P. Antonio de Arruti, poeta varias veces ensalzado por la crítica. Al presentar a los lectores al P. Arruti, cumples manifestar sincero agradecimiento hacia el religioso que, al honrar con sus producciones las páginas de nuestra Revista...», etab.

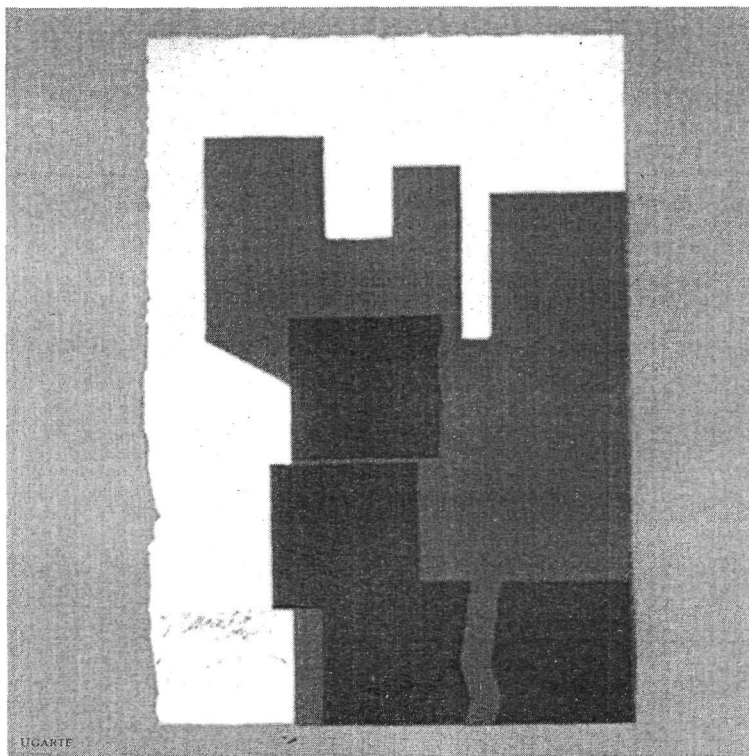
Ez da denbora asko Inigo Aranbarrik eta Koldo Izagirrek, Susak argitaraturiko

Arutirekin. Adibidez, orain arte haren poesian bildumarik osoena egin zuena eta ezagutzera eman zuena; Xanti Onaindia izan zen duda gabe, *Milla Euskal Olerki Eder* liburu famatu hartan (1954). Liburu hau izan da gerraondoko euskal literatura zerbait ezagutzeko eduki dugun iturri bakarra. Eta hori Onaindiak, hitzazurre txiki oso goresgarri bate-

nola deskubritu zuen, ezer gutxi esku-ratzerik zegoenean, beste gerra galdu baten ondoko basamortu berri batean hain zuzen (gure historia errepikatu egiten da!), eta nolako gogoz irakurtzen zuen berak eta ikasi zuen harengandik poesia euskaraz egitea posible zela. Hala ere uste dut, frantziskotarren artean bertan, Arruti benetan deskubritu eta maitatu izan duena. Salbatore Mitxelena izan zela, zarauztarra eta poeta bera ere. *Ama Semeak Arantzazuko kondairan* liburuan (1951) hauxe zioen Salbatorek: «A. Arrutik ez du libururik. Hala ere, eta ezezaguna izan arren, euskal olerkarietan goren-gorenetakoa dugu, zalantzik gabe. Bere olerkiak prantziskotar errebistetatik bildu ezkerro, poesi liburu eder-bikainenetakoa osatuko lukete».

Hori da, beraz, orain Joseba Intxaustik prestaturiko eta biografia ezin hobeki dokumentatu batez hornituriko edizioak azkenean eskaintzen diguna, *Olerki Galduak. Recuperación de un poeta perdido* izenburuarekin. Elkarlanean argitaletxeak argitaratua, elkarlanean hain zuzen Euskal Fundazioarekin, Zarauzko Udalarekin eta Frantziskotarrekin. Liburuak horixe egiten du: Arrutiren poesia denak bildu (erdarazko gutxi batzuk ezik), aspaldiko garai hura gogoratu eta testuinguru kultural, sozial, historikoa piska bat argitu, hau da, memoria historikoa beste zatitxo bat birreskuratu.

Atarikoan Joseba Intxaustik esaten digunez, Arruti «*erdaraz hasi zen idazten eta halaxe jarraitu zen zenbait urtetan, erdaraz bakarrik (1908-1912), hari eta 1913an euskarari ere heldu zion arte. Pasaerako elebitasun bat du hurrengo bi urteetan (1914-1915), eta 1916-1919. etan euskaraz bakarrik idatzi zuen*». Arruti Erroman egon zen hirurte estudiatzen, eta, etxetik urrut, han hasi zen poesia euskaraz egiten. (Askotan gertatzen da, kanpoan hobeto liberatzen dela bat bere «euskal konplexuetatik»). Erromatik itzultzailekoan euskaltzaleen mundu-oxoarekin harremanetan sartu da berehalaxe, eta laster euskaraz bakarrik idatziko du. Zoritzarrez 19ko «gripe espainolak» (hori ere sinbolikoa?) hogeieta hamasei urterekin eraman du, Tolosan. Hogeita hamazazpirekin eta Tolosan hilko da Lizardi, zarauztarra orobat. Arruti ez da Lizardi, baina Lizardigana daraman bidea da. Joseba Intxaustik dioen bezala: «Arrutiren lana hamarkada pasatxoan bete zen, haren aurreko belaunaldia agortuta edo agortzeaz zegoela, eta ondokoa bere lehen emaitzak ematen hasi zen unean (1908-1919). Horregatik, aitzineko hurren oihartzuna nabaria da Arrutirengan, eta baita ondoko zenbait olerkari onenen baliorik ere, eta, itxura guztiz, literatur bihurtune jakin bateko luma da idazle honena».

Hau mundu arrano hau liburuarekin, beste idazle «galdu» bat birreskuratu digutela, Arratzuko Baxi, Arrutiren garaikidetsua. Orain zarauztarrari heldu zailo bere txanda.

Arruti erabat-erabat galduta edo ahaztuta ez zegoen, egia esateko. Adituen edo espezialisten artean beti jakin izan da, bazegoela hori autore nahiko garrantzizko bat, garai batean txalotua eta miretsia izandakoa, saio nahiko berriak egin omen zituen. Baina nola haren lanak aldizkari zaharretan sakabanaturik zeuden, inork ez zekien ondo zer egin zuen —zein dihoa orain artixiboetara! Eta izena zerbait ezagutzen bazen ere, ez zen ezagutzen haren obra.

Gero, gauza bitxiak ere gertatu dira

kin, bildumatxo polita erakutsi du. Baina gero, Euskal Literaturaren bere Historia handia bost tomotan egin duenean (1976 eta hurr.), Onaindiak osoro ahaztu du Arruti, ez da agertu ere egiten.

Arrutiren memoriak iraun, frantziskotarren artean irauten zuen oraindik nolabait. Villasanteren *Historia de la Literatura Vasca*-n, esate baterako, hau irakurtzen da: «*El P. Arruti era un poeta cultivado y a la vez castizo, claro, de corte clásico, a quien no faltaba sentimiento (...). Lo que al P. Arruti le ha faltado para rehabilitar su memoria como poeta ha sido una mano piadosa que recogiera su rica producción esparcida por las revistas y la publicara en un libro*».

Bitortiano Gandiagak kontatu ohi du